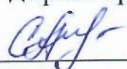

Министерство образования и науки Республики Тыва
МУ Управление образования Чеди-Хольского кожууна
МБОУ СОШ с.Элегест

СОГЛАСОВАНО

зам. директора по УВР

 Соппа А.А.
от «31» августа 2024 г.

УТВЕРЖДЕНО

Директор

 Тулуш Н.М.-Х.

Приказ №63

от «31» августа 2024 г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

учебного предмета «Литературное чтение»
на родном (тувинском) языке
для обучающихся 2 класса

ТАЙЫЛБЫР БИЖИК.

Тыва уругларны шын, кижизиг, эртем-билиглиг кижилер кылдыр ооредири – амгы уенин школаларыны эн-не кол сорулгаларынын бирээзи. Ужук-бижик номчуп билип эгелээринин эн-не кол дозу- эге класстар. 7-10 харлыынга чедир уругнун чугаа-домаанын ангы-ангы хевирлеринин (бижимел чугаа, номчулга, дыннап билири) сайзыраарынга таарымчалыг уези. Ынчангаш тыва литературлуг номчулга эге школага чугула эртемнернин бирээзи.

НОМЧУЛГА ПРОГРАММАЗЫНЫН КОЛ-КОЛ СОРУЛГАЛАРЫ, ХАРАКТЕРИСТИКАЗЫ

Номчулга кичээлдеринин кол сорулгазы — ыткыр (дынналдыр) номчурунун хевиринден эгелээш, ханы, медреседиг иштинде номчурун чедип алыры.

Номчулганын шын, медреседиг, аянныг номчуур шынарларынын болгаш дынналдыр база иштинде номчуур хевирлерин уругларга шингээттирерде, янзы-буру аргаларны ажыглап, ажылдарнын хевирлерин чоорту нарыыдадып тургаш, билиндирерин сумелеп турар.

Ооредилгенин бирги чылында сос номчурунун аргаларын шингээттирип, ангы-ангы состерни, сос каттыжышкыннарын домактар болу бээр кылдыр ун аайы-биле (интонация) кожуп, чугурту номчулгаже чоорту шилчиир.

Ийиги чылында угаан ажылының база бир чадазынче унуп, иштинде номчулганын чанчылдарын боттандырап.

Ушку чылында номчулганын темпизин элээн дурген шуудадыр. Номчулга уезинде уе камнаарынын чогулчалыг аргаларын чеп ажыглаарын шингээттирер.

Дортку чылында номчулганын кол шынарларын (шын, чугурту, медреседиг, аянныг) колдуунда шингээди апкан турар. Литературлуг шын адаашкын езугаар болгаш рольдар аайы-биле аянныг номчурунун чанчылдарын ап, номчулганың чогуур темпизин шын сагып билген турар ужурлуг.

Эге школанын бугу-ле чадаларында башкы уругларны номчуп билир кылдыр ооредири-биле чергелештир уруглар боттары номчаан чогаалының утказын сайгарып, ында кол чуулду илередип, оон чогуур (улуг эвес) туннелдер кылып шыдаптарынче угланган ажылдарны база чорудар. Оон ангыда номчаан созуглелдерин кезектерге чарып, оларга тус-тузунда ат тыварынга, абзацтар дузазы-биле план тургузарынга, номчаан чуулунун утказын делгеренгей (долу) азы допчу кылдыр чугаалап оорениринге чанчыктырап.

Чечен чогаал эртеминге хамаарыштыр 3 — 4 класстарга дараазында бодуун билиглер-биле база таныштырып болур: автор дугайында кыска дыннадыглар, номчаан чогаалынынжанры, темазы, улустун аас чогаалынын бичии жанрлары — тывызыктар, улегер домактар, дурген-чугаалар, янзы-буру тывызыктыг бодалгалар дээш оон-даа оске.

Литературлуг номчулганы дамчыштыр чечен чогаалды уругларга ханы билиндирерде,

оларның хире-шаа-биле чогаадыкчы чоруунга ундезилеп, ону ооренип коруп тургаш, иштики сагыш-сеткилдин анаа хамаарылгалыг болурунун дуржулгазынга даянырын база сумелеп турар.

Чечен чогаал кижинин угаан-медерелинге, сагыш-сеткилинге салдарлыг болганда, ол уран чуулдун нарын хевиринге хамааржыр.

Чечен чогаал номчуп, чечен овор-хевирлер-биле танышкан тудум, уругларнын ниити сайзыралы, чувени угаап, медереп билири, сагыш-сеткилинин бодалдары улам делгемчиир, ханылаар, байлакшыыр. Авторнун созуглелинге дууштур уругларның аас-биле харыылары, чечен овор-хевирге хамаарыштыр билип алган бугу-ле ажыктыг чуулдери оларнын чечен чогаалды шингээдип ап турарынын херечизи болур.

Программада бердинген чижек тематикаларга хамаарыштыр номчуур ужурлуг чогаалдар иштинден уруглар торээн черинин, долгандыр турар хурээлелдин; эш-оор болгаш уе-чергелеринин, оларнын чуртталгазынын, оюн-тоглаазынын, ужуралдарынын; бойдус болгаш оон камгалалынын; тыва чоннунчаагай чанчылдарынын; торээн чуртунун тоогузунден барымдааларнын дугайында билиглерни шингээдип алырлар. Бердинген программа 2-4-ку класстарнын уругларынга таарыштыр кылдырган.

"Литературлуг номчулга" программанын ооредилге планда туружу

Программа ёзугаар неделяда 1 шак. Бүдүн өөрөдилге чылында ниитизи-биле 34 шак өөренир

Эге школанын чечен чогаал номчулгазынын программанын чуртталганнын үнелелдерин чедип алырынын угланышкыннары:

- 1) уруглар номчаан (өөренген) чогаалдарынын утказын, оон маадырларынын ходелиишкиннерин, чорук-херектерин ханы шингээдип ап, анаа хамаарыштыр чогуур үнелелди берип, боттарынын сагыш-сеткилин хайнышкынны-биле илередип шыдаарынын, чечен чогаалды долuzu-биле шингээдип алырынын аргаларын сайзырадыр;
- 2) чечен чогаалдын уран чурумалдыг дылын, овор-хевир тургузарынга аян киирер аргаларын сеткип билир кылдыр уругларны еередир; оларнын боданыр аргаларын болгаш чогаадыкчы бодалдарын сайзырадыры;
- 3) шулук чогаалын кичээнгейлиг дыннап билирини аргаларын сайзыратпышаан, оон уран сезун чарашсынар болгаш ханы шицгээдип алырынын дуржулгазын мооннеп, анаа уран-чечен хооннуг болгаш сонuurгалдыг болурун кижизидер;
- 4) уругларнын ном-биле ажилдап, оон билиг тыварынга номну ургулчу номчуурунга негелделиг, чечен чогаалга сундулуг, уран состун тургузукчулары — чогаалчыларнын чогаадыкчы ажил-херектеринге сонuurгалдыг болурун чедип алыр;
- 5) долгандыр турар хурээлел болгаш бойдус дугайында уругларның боттуг бодалдарын сайзырадып, ону шын угаап болгаш медереп билиринин дуржулгазын байыдар;

6) хемчээл, утка, тематика, жанр талазы-биле ангы-ангы чогаалдарны ханы, шын билиндирер;

7) номчаан чуулунун утказын шингээттирерден ангыда, уругларнын ниити билиинин деннелин делгемчидеринин дуржулгазын байыдар болгаш амыдыралга оларныц мозу-шынарлыг, эстетиктиг хамаарылгазын база хевирлээр;

8) чечен чогаалды (номну) уруглар боттары шилип ап, ону таалап номчуксаар кузелин боттандыра;

9) уругларнын чугаазын сайзырадыр болгаш оларга чугаалап, номчуп, дыннап билиринин база созуглелдернинангы-ангы хевирлерин сайгарып шыдаптарынын чанчылдарын шингээттирер.

**Номчулгага болгаш чугаа сайзырадылгазынга өөреникчилерниң кол билиглери,
мергежилдери болгаш чаңчылдары.**

**2-ги классты доозуп тургаш, өөреникчилер дараазында чүүлдерни шингээдиң алган
турар.**

Номчулганың чаңчылдары:

Бирги чартык чылда 2-3 слогтардан тургустунган нарын эвес сөстөрни бүдүнү-биле адап, 3-4 слогтарлыг элээн нарын хире сөстөрни слогтарга чарбышаан, шын, медреселдиг номчуп билир; домакка сөстөрни бот-боттарындан адырбайн, утка талазы-биле аразында тудуш холбаалыг кылдыр номчуур; номчулганың темпизи чоорту дүргедеп, таныш эвес сөзүглелди номчуурунун дүргени минутада 35-45 хире сөс.

Ийиги чартык чылда утка талазы-биле билдингир сөстөрни болгаш домактарны шын, аянын, медреселдиг, илдик чокка, тода дыңналдыр номчуп шыдаптар; сөзүглелде чугула утка илередир сөстү үн-биле (үннү бедидип азы чавызадып тургаш) ылгап билир; таныш эвес сөзүглелди номчуурунун дүргени 1 минутада 55-60 хире сөс. Медээ, айтырыг, кыйгырыг демдектерин барымдаалап, домактарның аянын үн-биле дамчыдып билир. Аянын номчуурунга белеткенир талазы-биле бот-онаалганы башкыдан алгаш, улуг эвес сөзүглелди иштинде номчуп билир.

Сөзүглел-биле ажыл. Номчаан чүүлүнге хамаарыштыр айтырыгларга харыы берип, утказын чугаалап, кол бодалды илередип билир. Чогаалдың киржикчилериниң кылып турар чүүлдерин үнелеп, чылдагаанын тайылбырлап шыдаптар. Сөзүглелди боттарының сөстери-биле катаптап чугаалаары. Номда бердинген айтырыглар болгаш онаалгаларны номчаан чүүлүнге хамаарыштыр ажыглап билири: номчаан сөзүглелдиң адын номнуң допчузундан тып шыдаары. Башкының дузазы-биле кезектерге чарып каан сөзүглелдерге аттар тывар. Абзацтарны барымдаалап тургаш сөзүглелдиң утказын шын тургузарынга баштайгы чаңчылдарны алыр. Шүлүктү аянын номчуп, доктаадып, тоолдарны ыдып билир.

2-ги класстың өөреникчилеринин тыва дылда программаны билип алганынын планнаттыг түңнелдери.

Өреникчилеринин (личностуг) хевирлеттинген турар уjurлуг мөзү -шынары:

- Төрөөн дылывыс харылзажырынын база мээ–медереливистин шынарын көргүзериинин кол чепсээ;
- Төрөөн дыл национал культуравыстын кол болуушкуну;
- Сагыш-сеткилди,бодалдарны илередиринге дылдың бай-байлаан, уран-чечен аргаларын чөптүг ажыглап билири.;
- Төрөөн дылын улаштыр өөрениринге сонуургалын оттуары;
- Аас болгаш бижимел чугаага дылдың уран-чечен аргаларын чедимчелиг ажыглап билири.
- Төрөөн дылын сайзырадырынга, ону кадагалап арттыарынга өөреникчинин бот киржилгези;
- Аас- чугаага дылдың уран-чечен аргаларын эстетиктиг талазынче угландыары.
- долгандыр турар бойдуска хумагалыг, камныг, ынак болуру;
- езу-чурумга чагырткан, уjur-дүрүмнү сагып билир кижизиг мөзү-шынарлыг бооп хевирлеттинген турар;

Өөреникчилеринин билиинин предметтиг хевирлеттинген турары:

- Ыткыр,сымыранып,иштинде сөзүглелди бодунуң билип алыр шаа-биле дүрген номчууру.
- Сөзүглелдин хевирлерин литературлуг негелделерге дүүштүр(шын адалга, бижик демдектерин, логиктиг ударениени сагып)номчууру.
- Сөзүглелдин адынга болгаш бердинген чуруктарынга даянып, оон утказын баш удур даап бодаары.
- Номчаан чүүлүнүн кол сөтеринге даянып, утказын бодунуң сөзү-биле дамчыдып билири.
- Болуушкуннарнын болуп турар аайы-биле дес-дараалашкаан сагып чугаалаары.
- Сөзүглелди кезектерге утказынын аайы-биле чарып,башкынын дузазы-биле бөдүүн болгаш нарын план тургузуп, кезек бүрүзүнге база бүдүн сөзүглелге хамаарышкан айтырыгларны тургузуп билири.
- Номчаан чүүлүн долузу-биле, кысказы-биле, шилилгелиг, диалогтарны медээ домактары-биле солуп, чүвелернин омур-хевирин деңнеп, чугаалап билири.
- Номчуур номунуң титулдуг арынын, аннотациязын, эге база түңнел сөзүнге даяныры.
- Хереглөөн номун алфавиттиг каталогтан тып, библиотекада бар номнарны ажыглап өөренири.
- Справочниктер, энциклопедиялар, уругларга хамаарышкан журналдарны ажыглап билири база кыска аннотацияларны сүмелөөн номнарга тургузары.
- Номчаан материалында кол маадырларнын мөзү-шынарларын кижинин алдынар уjurлуг дүрүмнери-биле деңнээри.

**Өөреникчилеринин чугаа чорудулгазының болгаш медээлер-биле ажылдаарының
(метапредметтиг) хевирлеттинген турары:**

-утка болгаш дыл-домааның талазы-биле чедингир сөзүглелди үн доктаашкыны, интонация болгаш номчулганын дүргенин барымдаалап шын,медерелдиг,аянныг номчууру;

-таныш эвес сөзүглелди номчуурунун дургени 1 минутада 55-60 хире сөс;

- чогаалдың адынга болгаш аңаа хамаарыштыр чураан чуруктарга даянып алгаш, чогаалдын кол утказын тодарадып билири;

- чогаалдың темазынга, кол утказынга, идеязынга хамаарышкан монологтарны (үзүндүлери, абзацтарны) дыңналдыр номчууру, доктаадып алыры;

а) Хүн бүрүде кылыр ажылдар (регулятивтиг)хевирлеттинери:

-өөренип турар эртемниң тема, бөлүк аайы-биле кол сорулгаларын,утказын угаап билири;

- башкының удуртулгазы-биле бердинген даалгаларны кууседип өөренири;

-бот хыналданы, удур-дедир хыналданы болгаш бодунуң,эштериниң ажылын үнелеп билиринге өөренири;

-башкы-биле демниг ажылдажыышкың үезинде чечен чогаалды өөренип шингээди алырда чаа-чаа сорулгаларны салып билири;

-кылып турар ажылдарың ажыл үезинде болгаш ажыл соонда шын азы шын эвес кылып турарын боду сайгарып, шинчилеп билири;

-номчулга талазы–биле бодунуң ажылын планнап билири.

б) өөреникчилеринин эртемге сонuurгалын ханыладыры-биле чоруттунган ажылдарның түңнелинде (познавательный) хевирлеттинген турары:

-өөредилге даалгаларын күүседип турар үеде херек ужурлуг медээлерни немелде номнар, статьялар болгаш энциклопедиялардан тып билири;

-бодунуң назы-харынга дүүштүр янзы-буру словарьларга, справочниктерга даянып билири;

-дылдың негелдерин күүседирде янзы-бүрү схемаларны, модельдерни, символ- демдектерни ажыглап билири;

-белен таблицаларны,схемаларны,сөзүглелдерни немээри;

- Библиотека болгаш Интернет дузазы-биле херек билиглерни тып, ажыглап билири;

- аас болгаш бижимел чугааны шын болгаш медерелдиг-биле тургузуп билири;

- болуушкуннарны логиктиг (бодамчалыг) сайгарылгага даянып дамчыдып билири;

- алган медээлерни сайгарып, критикалап билири;

В) өөреникчилеринин бот-боттарының аразында харылзажырынга хамаарыштыр хевирлеттинген турар билиглери (коммуникативтиг):

-аас чугаага диалогту ажыглап билири;

-аңгы-аңгы бодалдарны өөренип, сайгарып билири болгаш чаңгыс аай түңнелге келиринге өөредири;

-бот туружун болгаш бодалын быжыглап чаңчыгары;

-билдинмес чүвелеринге айтырыгларны салып билири;

- коммуникативтиг сорулгаларны шиитпирлээринге дылдың аргаларын чедимчелиг ажыглаары;
- бөлүккө ажылдап өөренири; бодунун бодалындан аңгыда эжиниң узел-бодалын база дыңнап, үнелеп билири; туннел үндүрерде бодунуң бодалын тайылбырлап билири болгаш эш-өөрүнун узел-бодалы- биле деңнештирип билири;
- коммуникативтиг сорулгаларны дыңнакчыга тода, дорт, дес-дараалашкаа-биле медээни, билигни чедирери;
- удур-дедир хыналда үезинде бот-боттарынга дузаны үезинде чедирип билири болгаш коммуникативтиг сорулгаларны шиитпирлээринге дылдың аргаларын чедимчелиг ажыглаары;
- бөлүк-биле ажыл үезинде чогуур айтырыгларны салып билири.

**2-ги класстын «Литературлуг номчулга» эртемнinin
календарь-тематиктиг планнаашкыны**

№	Темазы	Ниити шагы	Ай хуну	
			план	факт
1	Экии, Литературлуг номчулга С. Маршак. Календарьнын бирги хуну С.Сарыг-оол. Ном К.Ондар. Ужук дою	1	05.09	
Ооренип оорен (2ш)				
2	Ч. Кара-Куске. Арыг-силиг, чараш бижиир С.Сарыг-оол. Оореникчээ С. Маршак. Школачы билип алзын	1	12.09	
3	К-Э. кудажи. Ногаан, кок болгаш кызыл карандаштар С. Баруздин. Берге бодалга	1	19.09	
Чылдын уелери. Тодуг-догаа кузумейни (2ш)				
5	Б.Ховенмей. Куску хову Г.Скребицкийнии-биле. Кус В..Бианки. Сыйтылыы Куске	1	26.09	
6	Чугаа сайзырадылгазы. Чогаадыг «Кус»	1	03.10	
Улустун аас чогаалы. Тоолдар (4ш)				
7	Тыва улустун тоолу . Дилги биле Ала-Сааскан Тыва улустун тоолу. Инек-Сокпа	1	10.10	
8	Тыва улустун тоолу. Чаан биле Куске Тыва улустун тоолу. Ийи куске	1	17.10	
9	С. Бурбу. Бора-Шиижек А. Шоюн. Селбер Койгунак	1	24.10	
10	К. Чуковский. Ыылааш-Сээк Г.Скребицкийнии-биле. Коданнын аян-чоруу	1	07.11	
Тос чузун малымайны (2ш)				
11	С. Сарыг-оол. Бызаа С. Сарыг-оол. Бодаган С. Сарыг-оол. Кулун. С. Сарыг-оол. Халбынмай	1	14.11	
12	С. Сарыг-оол. Анай. К-Э. Кудажи. Анайжыгаш Ч. Кара-Куске. Анайларым Ю.Кюнзегеш. Узер хуна	1	21.11	
13	Проект. «Тос чузун малымайны»	1	28.11	

Бистин бичии оннуктеривис (3ш)				
14	Ю.Кюнзегеш. Койгунак. А. Пушкин. Кушкаш О. Сувакпит. Шиижек оглу	1	05.12	
15	М. Пришвинний-биле. Чараа-чечен М. Пришвинний-биле. Дилгинин чеми.	1	12.12	
Чылдын уелери. Аккыр харлыг кыжым (3ш)				
16	Е. Танова. Кышкы ыржыгаш К. Ондар. Харжыгаш	1	19.12	
17	Ч. Ондар. Чаа чылдын йорээли С. Михалков. Чаа чылда	1	26.12	
18	Класстан дашкаар номчулга Чугаа сайзырадылгазы. Чогаадыг «Кыжын»	1	16.01	
Арыг-шевер – кадыкшылдын ундезини (1ш)				
19	Л. Чадамба. Арыг-шевер К. Чуковский. Чунар херек Н. Носов. Былчак хавактыг Федя	1	23.01	
Улустун аас чогаалынын биче хевирлери (3ш)				
20	Тывызыктажырынын дуруму А. Шоюн. Тып корунерем, уруглар О. Сувакпит. Тывар сен бе? Л. Чадамба . Кым-дыр мен?	1	30.01	
21	Когудуглер. Уругларнын ырылары	1	06.02	
22	Проект. «Тывызыктар болгаш улегер домактарда саннар»	1	13.02	
Тоогу болгаш тоолчургу чугаалар (1ш)				
23	Тоогу чугаа . мечи сылдыс Тоолчургу чугаа. Инек буурээ	1	20.02	
Улус аразындан ие караа чымчак (2ш)				
24	Л. Чадамба . Март сези А. Даржай . Ава	1	27.02	
25	Чугаа сайзырадылгазы. Чогаадыг. Мээн авам	1	06.03	
Чылдын уелери. Хоглуг чазым. (4ш)				
26	С. Сарыг-оол. Чаагай час С. Пюрбю. Час келди. В. Бианкиний-биле. Бяштарнын байырлалы	1	13.03	

27	В. Бианкинии-биле. Уш час Класстан дашкаар номчулга	1	20.03	
Эштигде – хоглуг, эптигде – куштуг (1ш)				
28	И. Крылов. Куу, Рак болгаш шортан. Басня Л. Толстойнуу-биле. Адазы болгаш оолдары. Басня О. Сувакпит. Айбаангы . Басня	1	27.03	
Ойнаксанчыг оюннарым (1ш)				
29	К.Ондар . Ойнап чору Матпаадыр Проект «Тыва оюннар»	1	03.04	
Кижилуу болуру чажындан (1ш)				
30	Е. Танованыы-биле. Хоокуй хокпештер ужун мегелепкеним А. Гайдарныы-биле. Тимур болгаш оон командазы	1	10.04	
Оске чоннарнын аас чогаалы (1ш)				
31	Узбек улустун тоолу. Эн эки белек Татар улустун тоолу. Уш угбашкы	1	17.04	
Чонум чаагай езу-чанчылдары (1ш)				
32	О. Саган-оолдуу-биле. Анчынын чугаазы Класстан дашкаар номчулга	1	24.04	
Чылдын уелери. Чараш чайым (2ш)				
33	Э.Кечил-оол. Чечектерим. С. Сурун-оолдуу-биле. Диин оглу С. Сурун-оолдуу-биле. Элик	1	08.05	
34	Проект. «Чайгы дыштанылга»	1	15.05	
	Ниити шагы:	34		